

Investigation and analysis of effective factors on the phenomenon of urban poverty in Ahvaz metropolis

Majid Goodarzi¹ , Hoshang Moradi

¹- Faculty Member, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. **E-mail:** m.goodarzi@scu.ac.ir

²- Phd Student, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 09 May 2022

Revised: 11 July 2022

Accepted: 17 September 2022

Published online: 23 September 2022

Keywords:

Urbanization,

Urban Poverty,

Urban Planning,

Ahvaz Metropolis

ABSTRACT

Introduction: The issue of poverty is not only one of the most important issues in the world, but also one of the most important internal issues and problems of all societies, both rich and poor. Urban poverty is a multidimensional phenomenon and urban dwellers suffer due to many deprivations, including lack of access to employment opportunities, lack of adequate housing and infrastructure, lack of social security, and lack of access to health, education, and personal security. In the meantime, it seems necessary to have a comprehensive study on poverty that includes a detailed analysis of its positive factors. For this purpose, the present study has been compiled with the aim of investigating and measuring the factors affecting the emergence of the phenomenon of urban poverty in the metropolis of Ahvaz.

Data and Method: This research is applied-theoretical in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of nature and method. In this study, urban poverty in the form of five dimensions of economic, socio-cultural, managerial, physical infrastructure and environmental-geographical in the form of 36 indicators have been studied.

Results: The results of this study indicate this, In the economic dimension, the biggest impact was the lack of jobs and stable income with an average of 4/09. In the socio-cultural dimension, the lack of women's participation in decision-making, with an average of 3/08, had the greatest impact. Also, in the managerial-institutional dimension, the most affected urban poverty in the metropolis of Ahvaz from the factor of sanctions, with an average of 3, had a positive and significant effect. The phenomenon of urban poverty from the point of view of physical and infrastructural indicators has been most affected by the lack of infrastructure of cultural activities, marginalization with an average of 3.07 and 3, respectively. The last component of the factors affecting the urban poverty pattern that is addressed in this study is environmental-geographical factors. The components of the imposed war situation and the special situation of the region with an average of 4.5, and 3, respectively, had the greatest impact on the existence of urban poverty in the metropolis of Ahvaz.

Conclusion: The results of the analysis of the questionnaire show that the majority of residents of Ahvaz are in poor economic condition. As well as the problem of unemployment and marginalization in this city, it is considered as one of the main causes of poverty and poverty development.

Cite this article: Goodarzi, Majid., Moradi, Hoshang. (2022). Investigation and analysis of effective factors on the phenomenon of urban poverty in Ahvaz metropolis. *Urban Social Geograph*, 9 (2), 47-64.

<http://doi.org/10.22103/JUSG.2022.2074>

© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/JUSG.2022.2074>

¹- **Corresponding Author:** Goodarzi, M., Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

✉ m.goodarzi@scu.ac.ir ☎ (+98) 9138148828

English Extended Abstract

Introduction

Poverty threatens the political stability, social integrity, and physical and mental health. In the last decades of the 20th century, "urban poverty" or various processes have led to the formation of a phenomenon called the urbanization of poverty; one of its physical reflections is crystallized in the construction of informal settlements or, in other words, marginalization. In developing countries, it is expanding at a higher speed and volume. The damage caused by poverty is extensive and long-term. Poverty threatens the stability of cities in economic, social, cultural, environmental, and security dimensions. It can be said that it is necessary to identify the factors that cause it to adopt a suitable policy to solve the problem of poverty. The causes of poverty are not only economic and can have social-cultural dimensions and other dimensions and components. Therefore, it seems necessary to have a comprehensive study on poverty that includes a detailed analysis of its positive factors.

Therefore, in this research, the investigation and analysis of poverty and its factors based on economic, social-physical, organizational, and institutional indicators have been done. Like other cities in the country, Ahvaz metropolis has faced problems and urban issues such as marginalization, cultural poverty, uneven growth, increased crime, the emergence of parasitic and fake businesses, and inappropriate public spaces. Also, due to the eight years of Iran-Iraq imposed war and its impact on the city and the urban context, this city faces issues different from cities. So that one of the factors affecting the growth and development of marginal areas in Ahvaz, such as Shelangabad, Hasirabad, and Kut-e Abdollah, can be considered a result of the war and its social, economic, and cultural consequences. These problems and urban issues make Ahvaz city look unfavorable and unbalanced from the outside and are also considered obstacles to implementing detailed and comprehensive urban plans.

This research aims to investigate and evaluate the influencing factors on urban poverty in Ahvaz metropolis and seeks to answer the following questions:

- What are the indicators effective on the emergence of urban poverty?
- Which component best explains the urban poverty situation in Ahvaz metropolis?

Data and Method

The present applied-theoretical study employed a descriptive-analytical research method. The data was collected through documentary and survey research. As for documentary research, relevant indicators were extracted by studying the research background, and the indicators extracted in this part were examined via survey research. The statistical population in this research is the citizens of Ahvaz, which is over 1274734 thousand people, and Cochran's formula was also used to extract the statistical sample size ($n=384$) with an error rate of 0.05%. A random sampling method was employed to select the participants; after calculating the sample size, all the districts of Ahvaz were selected as the research sample, and the questionnaires were randomly distributed and collected among the citizens. According to the population size and the calculated variance of some essential research variables in the pre-test stage, Cochran's formula was chosen to estimate the sample size. To answer the research questions, 36 questions in the dimensions of economic, social-cultural, environmental-geographical factors and managerial-institutional, physical-infrastructure, and environmental-geographical consequences of these factors on urban poverty were used prepared in the form of a Likert scale. The validity of the research variables was checked and confirmed by experts and researchers in the study field of geography and urban planning-sociology. The reliability of the questionnaire was calculated by Cronbach's alpha method. The Friedman test and independent t-test were used to measure, analyze, and evaluate the factors affecting urban poverty in the study area.

Results

The analysis of the questionnaire shows that most of Ahvaz's residents are from poor economic status. Also, this city's unemployment and marginalization problem is considered a leading factor in creating and spreading poverty. The results of this research have shown that, in the economic dimension, the lack of

English Extended Abstract

stable jobs and income, with a mean of 4.09, has the most significant impact. In the sociocultural dimension, the greatest impact is the lack of participation of women in decision-making and the existence of social harms (insecurity, theft) with means of 3.08 and 3.05, respectively. Also, in the managerial-institutional dimension, the most significant influence of urban poverty in the metropolis of Ahvaz is due to the factor of sanctions, lack of responsibility, lack of supervision, as well as the problems of law and legislation, all equally and positively and meaningfully with a mean of 3, all equally and positively and significantly. The urban poverty pattern in terms of physical and infrastructural indicators has been most affected by the lack of infrastructure for cultural activities and marginalization with means of 3.07 and 3.07, respectively. The last component of the influencing factors on the pattern of urban poverty that is discussed in this research is the environmental-geographical factor that the items of the situation of imposed war and the particular and geopolitical situation of the region have the most significant effect on the existence of urban poverty with means of 4.05 and 3.05 respectively in Ahvaz metropolis. Finally, most respondents feel different dimensions of urban poverty in the residential area of Ahvaz city. In general, the analysis of the questionnaire and the existing conditions in the city of Ahvaz proves the existence of poverty in different dimensions, which requires the diligence and quick and logical planning of the officials of Ahvaz city and metropolis.

Conclusion

Although the results of this research specifically in the economic, sociocultural, and physical dimensions with the results that studies such as Azizi et al. The phenomenon of urban poverty has been discussed; it may be consistent and proportional in some cases and in general. Unlike other studies that have only focused on spatial analysis, distribution, and analytical analysis of this phenomenon, this study attempted to comprehensively address the issue of poverty from all economic, social, managerial, and environmental aspects it is necessary to eliminate poverty that all the factors causing poverty are considered. Also, this phenomenon is prevented by implementing appropriate policies. In general, it is recommended that government policies be comprehensive and adopt a set of short-term and long-term approaches to avoid poverty. This study aims to use a documented and scientific method to find the most critical factors affecting the emergence of urban poverty in Ahvaz metropolis. Therefore, various experiences and research were conducted in this field, and indicators were extracted from physical-infrastructural, economic, social-cultural, managerial-institutional, and environmental components. Finally, by using 36 available indicators, it was investigated the factors affecting the phenomenon of urban poverty in Ahvaz city.

بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر پدیده فقر شهری در کلان شهر اهواز

مجید گودرزی^۱✉، هوشنگ مرادی

^۱ - عضو هیات علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: m.goodarzi@scu.ac.ir

^۲ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۹</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۴/۲۰</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۶</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: شهرنشینی، فقر شهری، برنامه‌ریزی شهری، کلان شهر اهواز.</p>	<p>مقدمه: فقر و پیامدهای منفی آن توسعه انسانی را محدود می‌کند، به طوری که فقرا اغلب در سطح نهایی آسیب‌پذیری در برابر نابسامانی‌های بهداشتی و اقتصادی و بلایای طبیعی قرار دارند. اکنون متفکران، سیاست‌گذاران و مدیران و برنامه‌ریزان شهری کاملاً آگاه هستند که ریشه اکثر مسائل اجتماعی- فرهنگی در شهرها تمرکز فقر است. علیرغم تلاش‌های دولت‌ها و نهادهای حاکمیتی برای بهبود زندگی ساکنان شهری خود، فقر همچنان پایدارترین معضل اجتماعی- اقتصادی در کلان‌شهرهای ایران است که سهم فقر جهانی در آن‌ها در حال افزایش است. در این میان داشتن مطالعه‌ای جامع در خصوص فقر که در بردارنده تحلیل دقیقی از عوامل ایجابی آن باشد لازم به نظر می‌رسد. به همین منظور پژوهش حاضر باهدف بررسی و سنجش عوامل مؤثر بر پیدایش پدیده فقر شهری در کلان‌شهر اهواز تدوین شده است.</p> <p>داده و روش: این پژوهش از نظر هدف کاربردی- نظری و به لحاظ ماهیت و روش، توصیفی- تحلیلی است. در این پژوهش، فقر شهری در قالب پنج بُعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، مدیریتی، کالبدی- زیرساختی و محیطی- جغرافیایی در قالب ۳۶ شاخص بررسی شده است. برای سنجش، تحلیل و ارزیابی عوامل مؤثر بر پدیده فقر شهری در منطقه موردبررسی، از آزمون فریدمن و آزمون‌های آماری T مستقل در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.</p> <p>یافته‌ها: نتایج این پژوهش بیانگر این بوده است، در بُعد اقتصادی بیش‌ترین تأثیر را نداشتن شغل و درآمد پایدار با میانگین ۴/۰۹، بوده است و در بُعد اجتماعی- فرهنگی بیش‌ترین تأثیر را عدم مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌ها، با میانگین ۳/۰۸، داشته است و همچنین در بُعد مدیریتی- نهادی بیشترین تأثیرپذیری فقر شهری در کلان‌شهر اهواز از عامل تحریم‌ها، با میانگین ۳، تأثیر مثبت و معناداری داشته است. پدیده فقر شهری از دیدگاه شاخص‌های کالبدی و زیرساختی بیشترین تأثیرپذیری را از عامل عدم زیرساخت فعالیت‌های فرهنگی، حاشیه‌نشینی به ترتیب با میانگین ۳/۰۷ و ۳ داشته است. آخرین مؤلفه از عوامل تأثیرگذار بر الگوی فقر شهری که در این تحقیق به آن پرداخته شده عوامل محیطی- جغرافیایی است که گویه‌های موقعیت جنگ تحمیلی و موقعیت خاص منطقه به ترتیب با میانگین ۴/۰۵ و ۳، بیشترین اثرگذاری را بر وجود پدیده فقر شهری را در کلان‌شهر اهواز داشته است.</p> <p>نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پرسشنامه نشان می‌دهد، بخش عمده‌ای از ساکنین شهر اهواز را اقشاری با وضعیت نامناسب اقتصادی تشکیل می‌دهند. همچنین معضل بیکاری و حاشیه‌نشینی در این شهر به‌عنوان یکی از عوامل اصلی ایجاد و گسترش فقر بشمار می‌آید.</p>

استناد: گودرزی، مجید؛ مرادی، هوشنگ (۱۴۰۱). بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر پدیده فقر شهری در کلان‌شهر اهواز. *جغرافیای اجتماعی شهری*، ۹ (۲)، ۶۴-۴۷. DOI: <http://doi.org/10.22103/JUSG.2022.2072>

© نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان.

DOI: <http://doi.org/10.22103/JUSG.2022.2072>

مقدمه

در دهه‌های گذشته، رشد شتابان شهرنشینی و شهرگرایی در کشورهای درحال توسعه، یکی از دستاوردهای بزرگ فرهنگ و تمدن بوده است (Masika et al, 2009: 1)؛ و یکی از پدیده‌های فراگیر اجتماعی در عصر حاضر به شمار می‌رود. شهرنشینی پیامدهایی را با خود به همراه داشته است از جمله: نابرابری‌های اجتماعی، فقر، افزایش فساد و جرائم شهری، بحران‌های زیست‌محیطی، نابرابری و اختلاف طبقاتی، نبود رفاه اجتماعی، مرگ‌ومیر زودرس در کودکان و مادران، بد مسکنی و بی‌مسکنی، اسکان غیررسمی و ... این پیامدها در کشورهای درحال توسعه با سرعت و حجم بیشتری در حال گسترش است. کاهش نابرابری در بهره‌مندی از منابع، دستاوردها و امکانات جامعه، یکی از معیارهای مهم و اساسی توسعه به شمار می‌رود (تقوایی و رحمتی، ۱۳۸۵: ۱۱۸). رویکرد کاهش فقر، از نیمه دوم قرن گذشته و در واکنش به وضعیت دشوار ادراکی ناشی از پیچیدگی‌های توسعه پدید آمده است (رفعیان و راد، ۱۳۸۷: ۲۹). بر اساس گزارش بانک جهانی، تقریباً برای ۲۵ سال، فقر شدید به‌طور مداوم در حال کاهش بود؛ به‌طوری‌که در سال ۲۰۱۵ در حدود ۷۳۴ میلیون نفر در دنیا دچار فقر شدید بوده‌اند که این میزان در سال ۲۰۱۹ به حدود ۶۴۴ میلیون نفر کاهش یافته است؛ اما برای اولین بار این روند کاهشی فقر شدید، در سال ۲۰۲۰ تغییر کرد و فقر شدید روند افزایشی به خود گرفت و به حدود ۷۳۳ میلیون نفر رسید. عامل اصلی افزایش شدید فقر در سال ۲۰۲۰، همه‌گیری کووید ۱۹ بوده است و پیش‌بینی می‌شود این روند افزایشی در سال ۲۰۲۲ و بعدازآن نیز ادامه داشته باشد و تعداد افراد در فقر شدید طی این سال‌ها به بیش از ۷۵۱ میلیون نفر برسد (Yonzan et al., 2021: 1). در کشورهای درحال توسعه، سهم فقیرانی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند، رو به افزایش است. امروزه نزدیک به ۱۳ درصد از جمعیت شهری کشورهای درحال توسعه، با درآمدی کمتر از یک دلار در روز زندگی می‌کنند. یکی از بارزترین و پایدارترین جلوه‌های فقر شهری در کشورهای درحال توسعه، شکل‌گیری و گسترش محلات فقیرنشین است. گستره‌های فقر، بازتاب فضایی - مکانی فقر در مکان‌های شهری است (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۳). شهرنشینی در کشور ما نیز با سرعت فوق‌العاده‌ای در حال گسترش است. دلیل این گرایش افراطی به شهر در ایران، این است که شهرنشینی مساوی با برخورداری بیش‌تر از امکانات و فرصت‌های بیش‌تر و بهتر برای زندگی است. یک قانون ساده جامعه‌شناسی می‌گوید: هر نوع تغییر سریع و خارج از قاعده‌ای در جامعه انسانی می‌تواند موجب آشفتگی و نابسامانی تئوری آنومی^۱ اجتماعی گردد (نصراللهی پور افکاری و همکاران، ۲۰۰۸: ۲).

یکی از ابعاد فقر، فقر شهری می‌باشد. پدیده فقر شهری، نابرابری‌های اجتماعی و اختلاف شدید طبقاتی را به‌عنوان یکی از خصیصه‌های زندگی شهرهای جهان سومی بر زندگی شهری عارض نموده است (Simler et al., 2003: 1). در نظریه‌های برنامه‌ریزی، فقر شهری به‌عنوان یک پدیده چند بُعدی که نماد کالبدی و تمرکز اصلی آن را در پهنه مناطق مسئله‌دار و نابسامان شهری همچون بافت فرسوده، سکونتگاه‌های غیررسمی، سکونت در محدوده حاشیه‌ای شهرها می‌بینیم مستلزم رویکردی مناسب برای برنامه‌ریزی در جهت حل مسائل، توسعه و توانمندسازی در همه ابعاد می‌باشد (سرور و روستا، ۱۳۸۹: ۲). فقر شهری یک مسئله اجتماعی، اقتصادی و فضایی است که طی دهه گذشته یک تغییر جهت اساسی در مطالعات مربوط به آن رخ داده است که این امر عمدتاً به ضعف رویکردهای پیشین در شناخت، بررسی و تبیین فقر مربوط می‌شود. درواقع، فقر پدیده‌ای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که از نبود حداقل‌های نیاز انسانی یا ناتوانی

۳- از نظر دورکیم آنچه موجب مسائل و بحرانهای اجتماعی می‌شود نه فقر یا رفاه اقتصادی بلکه ناگهانی بودن تغییرات و بی‌تعدالی ناشی از آن است. چرا که اگر تغییرات به کندی و آرامی صورت گیرد انسان می‌تواند با آن انطباق پیدا کند و با آن هماهنگ شود؛ اما هنگامی که تغییرات، سریع و ناگهانی اتفاق می‌افتد و جامعه دچار بی‌تعدالی شدید می‌شود، انسان نمی‌تواند خود را با آن تطبیق دهد و این باعث نارضایتی و مسائل و آسیبهای اجتماعی از جمله (فقر) می‌شود.

در تأمین آن ناشی می‌شود و در حقیقت، نتیجه نابرابری اجتماعی و اقتصادی است که ساختار فضایی نواحی مختلف شهر را دارای تضادهای بارز و آشکاری می‌کند؛ نتیجتاً این تضادها باعث شکل‌گیری نابرابری در توزیع فضایی امکانات در سطح شهر شده و به نابرابری فضایی می‌انجامد. فضاهای نابرابر شهری نیز موجب می‌شوند تا فرصت‌های نابرابر در اختیار ساکنان نواحی مختلف قرار گیرد و این به توزیع نابرابر خدمات رفاهی، شکل‌گیری نواحی فرسوده و فقیرنشین و محرومیت در نواحی شهری منتهی می‌شود. در حال حاضر این توافق وجود دارد که فقر متمرکز در شهرها از مهم‌ترین مسائل در توسعه انسانی بوده و چالشی است که برنامه‌ریزان و مدیران شهری با آن مواجه هستند (خداداد کاشی و همکاران، ۱۳۸۱: ۸۸).

فقر ثبات سیاسی، همبستگی اجتماعی و همچنین سلامت جسمی و روحی ملت‌ها را تهدید می‌کند. در واپسین دهه‌های قرن بیستم «فقر شهری» یا فرآیندهای گوناگونی موجب شکل‌گیری پدیده‌ای به نام شهری شدن فقر شده است که یکی از بازتاب‌های کالبدی آن در ساخت سکونتگاه‌های غیررسمی یا به عبارت دیگر حاشیه‌نشینی تبلور یافته است (جواهری پور و مهرداد، ۱۳۸۱: ۱۲۷) و در کشورهای در حال توسعه با سرعت بیش‌تر و حجم بالاتری در حال گسترش است. صدمات ناشی از فقر، گسترده و طولانی‌مدت می‌باشند. فقر، پایداری شهرها را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و امنیتی، تهدید می‌کند. مالتوس به‌گونه‌ای غیرمستقیم بیان می‌کند که اغلب فقرا در رفتارهایی که برای محیط‌زیست زیان‌آور هستند، شرکت می‌کنند؛ زیرا آن‌ها حتی از فکر کردن به وعده غذایی بعدی خود ناتوان‌اند (گری و موسلی، ۲۰۰۵: ۹) می‌توان گفت که برای اتخاذ سیاست مناسب در رفع مسئله فقر نیاز به شناسایی عوامل ایجادکننده آن است. عوامل ایجادکننده فقر فقط اقتصادی نبوده و می‌تواند ابعاد اجتماعی - فرهنگی و دیگر ابعاد و مؤلفه‌هایی نیز داشته باشند؛ بنابراین داشتن مطالعه‌ای جامع در خصوص فقر که در بردارنده تحلیل دقیقی از عوامل ایجادکننده آن باشد لازم به نظر می‌رسد.

از این‌رو در این پژوهش به بررسی و تحلیل فقر و عوامل ایجادکننده آن بر اساس شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی - کالبدی، سازمانی و نهادی پرداخته شده است. کلان‌شهر اهواز همانند دیگر شهرهای کشور با معضلات و مسائل شهری همچون حاشیه‌نشینی، فقر فرهنگی، رشد ناموزون، افزایش جرم و جنایت، بروز مشاغل انگلی و کاذب و نامناسب بودن فضاهای عمومی و ... روبرو بوده است. همچنین این شهر به علت گذراندن هشت سال جنگ تحمیلی ایران و عراق و تأثیر آن بر شهر و بافت شهری با مسائلی فراتر از شهرهای دیگر نیز مواجه است. به‌طوری‌که یکی از عوامل مؤثر بر رشد و توسعه مناطق حاشیه‌نشین در اهواز همچون شلنگ‌آباد، حصیرآباد، کوت عبدالله و ... را می‌توان ناشی از جنگ و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن دانست. این معضلات و مسائل شهری شهر اهواز را از نگاه بیرونی بسیار نامطلوب و ناموزون جلوه می‌دهد و همچنین به‌عنوان موانعی در راه اجرای طرح‌های تفصیلی و جامع شهری به حساب می‌آیند.

این پژوهش، باهدف بررسی و ارزیابی عوامل تأثیرگذار بر فقر شهری در کلان‌شهر اهواز، به دنبال پاسخگویی به سؤال‌های زیر می‌باشد:

- شاخص‌های تأثیرگذار در به وجود آمدن پدیده فقر شهری کدامند؟
- کدام مؤلفه، وضعیت فقر شهری در کلان‌شهر اهواز را بهتر تبیین می‌کند؟

پیشینه نظری

تحولات سریع شهرنشینی به‌عنوان پدیده غالب قرن ۲۱، فضای شهرها را در ابعاد و وجوه مختلف دچار تغییرات بسیار مهمی نموده است. از آنجاکه کشورها و جوامع جهان سوم قابلیت و توانایی هماهنگ شدن با این تحولات و

تغییرات سریع که نتیجه توسعه فناوری و به تبع آن مدیریت نظام‌مند در کشورهای پیشرفته و توسعه یافته می‌باشند را ندارند در نتیجه، شهرهای این جوامع با مشکلات اساسی همچون؛ فقر، بدمسکنی، فرسودگی، بی‌عدالتی در فضا، ساختارهای ناکارآمد شهری خدمات‌رسانی نامناسب، زیرساخت‌های ضعیف و... روبرو می‌شوند. یکی از مسائل مهمی که در نتیجه تحولات سریع و به دنبال آن برنامه‌ریزی نامناسب در کلان‌شهرها به وجود آمده، مشکل آفت کیفیت بافت، فرسودگی و به دنبال آن فقر شهری می‌باشد. در تبیین علت‌های شکل‌گیری فقر شهری، مکتب‌ها و اندیشمندان بسیاری دیدگاه‌های خود را بیان کرده‌اند. واکاوی مکتب‌های مختلف حکایت از آن دارد که در شکل‌گیری ابعاد فضایی فقر شهری، زمینه‌ها و سازوکارها و فرآیندهای متفاوتی دخیل‌اند که با توجه به وضعیت عام و خاص هر مکان، سازوکار عملی شکل‌گیری و بروز آن نیز متفاوت جلوه می‌کند (زنگانه و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۷). در ادامه دیدگاه‌ها و شاخص‌های مختلف در زمینه شکل‌گیری فقر شهری آورده می‌شود.

پدیده فقر از دیرباز تاکنون یکی از دغدغه‌ها و مسائل بنیادین جوامع و فرهنگ‌های شناخته‌شده بشری را تشکیل داده است. با صنعتی شدن کشورها، انتظار می‌رفت که این معضل نیز برطرف شود؛ لیکن چنین نشد و در سال‌های اخیر این مسئله افکار جوامع بشری به‌ویژه کشورهای در حال توسعه را بیشتر به خود مشغول کرده است. از طرف دیگر رسیدن به توسعه و سازندگی در یک کشور یا منطقه مستلزم شناسایی و اندازه‌گیری میزان فقر در آن کشور یا منطقه و سپس اتخاذ راه‌حلی برای از بین بردن و ریشه‌کنی آن است. فقر یکی از مباحث مهم در ادبیات توسعه به شمار می‌آید و زدودن آن از جامعه، یکی از اهداف اصلی توسعه اقتصادی است (روستایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۲). این مسئله عامل اصلی ناپایداری شهرها به شمار می‌رود (نیک پور ۱۳۹۸: ۱۰۳). یکی از اهداف توسعه، کاهش فقر است. در برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور با تأکیدی که بر بسط تحقق عدالت اجتماعی گردیده، کاهش فقر اهمیت مضاعف یافته است. از جمله این که در ماده ۹۵ قانون برنامه چهارم توسعه، تکالیف متعددی بر ای کاهش فقر و نابرابری بر عهده دولت گذاشته شده است (ارضروم چیل، ۱۳۸۴: ۹).

فقر شهری: فقر شهری پدیده چند بُعدی است و شهرنشینان به علت بسیاری از محرومیت‌ها، از جمله دسترسی نداشتن به فرصت‌های اشتغال، نداشتن مسکن و زیرساخت‌های مناسب، نبود تأمین اجتماعی و در دسترس نبودن بهداشت و آموزش و امنیت فردی در رنج و مضیق‌اند. فقر شهری تنها به ویژگی‌های نامبرده محدود نیست و اشاره به اوضاع ناپایدار، به آسیب‌پذیری و ناتوانی در مقابل آسیب‌ها نیاز دارد. بدیهی است اجرای سیاست‌های کاهش فقر، بدون تعیین گستره و ابعاد آن‌ها، موفقیت‌چندانی نخواهد داشت (بهاروگلو و کسید و همکاران، ۲۰۰۲: ۱۲۳). فقر شهری ضرورتاً به معنای ناتوانی انجام فعالیت‌های اقتصادی نیست و شهرها فرصت‌های اقتصادی بیش‌تر برای مهاجران کم‌درآمد فراهم می‌آورند ولی در مقابل فرصت‌های محدودی را در مشارکت برای اداره شهری، برخورداری از خدمات و فرصت‌های توسعه نیز مهیا می‌سازد (مجیدی و محمدی، ۱۳۸۶: ۵).

دیدگاه بوم‌شناسی (اکولوژی) شهری: جانب‌داران این دیدگاه، فقر در نواحی شهری را به پستی ژن ساکنان آن نواحی نسبت داده‌اند. نظریه‌پردازان این گروه معتقدند که حتی اگر گروه‌های مهاجر قومی و نژادی دیگری نیز در این محله‌ها ساکن شوند، این نواحی بازهم فقیر باقی خواهد ماند؛ بنابراین مشکل این محله‌های فقیرنشین نواحی خاص آن‌هاست، نه افرادی که در این نواحی ساکن‌اند (افروغ، عماد، ۱۳۷۷؛ به نقل از عزیز و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۱).

دیدگاه رادیکال: در دیدگاه رادیکال، فقر به‌طور ریشه‌ای ناشی از اوضاع ساختار اقتصاد سیاسی است که در ارتباط‌های اجتماعی و سیاسی و اقتصادی متبلور می‌شود. بر اساس این دیدگاه، مشارکت همگانی و حرکت برای آزادی، دموکراسی، رفاه و عدالت، زمینه را برای به قدرت رسیدن دولت‌هایی با سوگیری توسعه همگانی و مهار ریشه‌ای فقر فراهم می‌آورد (رئیس دانا، ۱۳۷۹). جغرافیای رادیکال، با بهره‌گیری از سنت انتقادی رادیکال، نقدی محکم بر تفکرات جغرافیدانان لیبرال اروپایی و آمریکایی وارد می‌سازد؛ چراکه نتوانسته‌اند مسائل جغرافیایی را ریشه‌یابی اساسی کنند

(شکویی، ۱۳۷۳: ۱۷۸). امروزه، به علت معضلاتی مانند فقر، بیماری، بیکاری و آلونک‌نشینی در جهان سوم، نظریات اجتماعی ارائه شده درباره شهرنشینی و شهرگرایی، از رادیکالیسم تأثیر بیشتری می‌پذیرد (همان). جانب‌داران این دیدگاه، با بررسی ساختارهایی که فقر را به وجود می‌آورد، درصدد مقابله ریشه‌ای با مسائل پدیدآورنده فقر هستند.

نظریه کارکردگرایی و فقر کارکردگرایی: این رویکرد نظریه‌ای کاملاً محافظه‌کارانه محسوب می‌شود و در تحلیل آسیب‌های اجتماعی، ضمن پذیرش وضع موجود یا هنجارهای حاکم، دشواری‌ها و آسیب‌های اجتماعی را ناشی از مشکلات افراد قلمداد می‌کند. به همین دلیل، مثلاً در تحلیلی از تأثیر فقر بر رشد و شیوع بیشتر آسیب‌های اجتماعی، مشکل را عمدتاً متوجه فقر فرهنگی می‌داند. فقر فرهنگی به معنای مجموعه عواملی همچون بی‌سوادی یا کم‌سوادی والدین، تمایل نداشتن به استفاده از امکانات متوسط زندگی شهری و ... است؛ بنابراین به وضعیت اجتماعی در محله‌های فقیرنشین و توزیع ناعادلانه امکانات در شهر و روستا، توجه چندانی نمی‌کند (مدنی، ۱۳۹۷: ۷۵).

از دیگر نظریات تأثیرگذار بر این حوزه، نظریه فرهنگ فقر اسکارلویس است که در دهه ۱۹۶۱ انفجاری را در زمینه مطالعات فقر شهری به وجود آورد. وی بیان کرد که فقدان فرصت اقتصادی، باعث به وجود آمدن معایب ساختاری می‌شود که به تغییراتی در فرهنگ اجتماع منجر می‌گردد (کیاپلان و همکاران، ۱۳۹۱). این تغییرات، واکنش‌های فرهنگی به دنبال دارد که از طریق وراثت و نسل، درونی می‌گردد و به آینده انتقال می‌یابد. این نظریه توسط افرادی مانند ویلسون، مورد انتقاد جدی قرار گرفت. منتقدان معتقدند لوییس با مطرح کردن مفهوم فرهنگ فقر، ذهن عموم را از توجه به عوامل ساختاری فقر، منحرف کرده است (کُری، ۲۰۰۵)؛ اما آنچه در مقوله فقر در حوزه مطالعه‌های شهری اهمیت می‌یابد، تبلور فضایی فقر در شهرهاست. تبلور فضایی فقر در قالب شکل‌گیری و بسط گستره‌های فقر، بافت‌های فرسوده، بافت‌های ناکارآمد، اسکان غیررسمی و حاشیه‌نشینی با مشکلات حاد مهاجران فقیر، بیکاری، اشتغال کاذب، بار تکفل سنگین، خشونت، ناامنی و نمونه‌هایی از این دست مشاهده می‌شود (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۴؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۸۲).

بررسی‌های مربوط به تحول خانواده در ایران نشان می‌دهد که توسعه شهرنشینی در ایران و تغییر روابط اجتماعی، از عوامل مؤثر بر افزایش طلاق است (سفیری، ۱۳۶۶: ۶۸). افزایش طلاق با عامل‌هایی نظیر توسعه صنعتی، نظام اقتصادی، شهرنشینی، سطح سواد زن و میزان اشتغال زنان رابطه مستقیم دارد و نیز در شکستن روابط سنتی خانواده گسترده، شرایط لازم را برای افزایش طلاق فراهم می‌کند. بیکاری مرد و نداشتن شغل ثابت و عدم توانایی در تهیه وسایل زندگی نیز در افزایش طلاق مؤثر است. طلاق با سایر مفاصل اجتماعی به‌ویژه با اعتیاد، فحشا و فساد زن یا مرد رابطه مستقیم و تنگاتنگی دارد. برهم خوردن جامعه سنتی و حفظ برخی سنت‌ها نظیر اختلاف سن ازدواج زن و مرد در شرایط جدید، به افزایش میزان طلاق کمک می‌کند و طبق مطالعات، ازدواج در سنین پایین بیشتر به طلاق می‌انجامد (توسلی، ۱۳۸۲: ۲۳۱). در بسیاری از کشورها از جمله ایران، طلاق در میان شهرنشینان به علت گسیختگی پیوندهای عاطفی و اجتماعی بیش از مناطق روستایی وجود دارد (اباذری فومشی، ۱۳۷۷: ۴۷). پس از وقوع طلاق تغییراتی در حوزه شرایط اقتصادی زندگی نظیر تغییر در مسکن فرد (به‌سوی مکانی پایین‌تر با اجاره‌ای کمتر) و حذف بسیاری از امور تفریحی و حاشیه‌ای زندگی بروز می‌کند، حتی گاه پیامد نامطلوب اقتصادی طلاق بر نحوه تغذیه فرد مطلقه اثر می‌گذارد (کمالی، ۱۳۸۳: ۲۰۰).

پیشینه عملی

شکور و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای به بررسی عوامل مؤثر بر فقر شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی شهر مرودشت) پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد بر اساس مطالعات صورت گرفته مشخص شد افزایش جرم و جنایت مناطق با عدد ۸۳ درصد بسیار بالاست و تأثیر فقر و سکونتگاه‌های غیررسمی در منطقه مورد مطالعه وجود دارد. عواملی چون بیکاری، مهاجرت از روستاها به شهرها، گران بودن مسکن موجب گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر و اطراف شهر گردد که با توجه به آزمون و عدد ۷۳۶٪، رابطه عوامل با این امر تأیید می‌گردد. در بین شاخص‌های مذکور، مدیریت شهری می‌تواند در کاهش یا افزایش شهری بسیار مؤثر واقع گردد که در محدوده مورد مطالعه مدیریت شهری در کاهش فقر با عدد ۷۵۱٪، نشان می‌دهد که در این امر بسیار ضعیف اقدام نموده است.

پورترکارونی (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای به بررسی فقر شهری در ایران؛ فرا تحلیل و یک مرور نظام‌مند پرداخت. یافته‌ها نشان داد که بیشترین تحقیقات در حوزه فقر شهری مربوط به رشته اقتصاد است. از منظر روش‌شناسی، پارادایم کمی، پارادایم غالب است و فقر شهری در ایران بیشتر از درجه آمار و اعداد، نقشه و جدول بررسی شده است و چندان جایی برای صداها، روایت‌ها، تجارب زیسته و بازنمایی فرایند فقر به‌وسیله فقرای شهری وجود ندارد. همچنین نتایج دیگر نشان داد استان‌هایی که نرخ فقر شهری بالایی دارند، تحقیقات بسیار کمتری در این حوزه دارند و نیز تحقیقات فقر شهری در ایران از چشم‌اندازهای بستری/ ساختاری به این موضوع نگریده‌اند و رویکردهای عاملیت/ مقاومت و کنش/ صدا در این تحقیقات چندان جایگاهی ندارند و یافته مهم دیگر اینکه، کمبود تحقیقات فقر پژوهی در میان کودکان، زنان، معلولان و گروه‌های قومی کاملاً مشهود است.

لطفی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای به تحلیل فضایی فقر شهری در فضاهای شهری مطالعه موردی: شهر نورآباد ممسنی پرداختند. نتایج این مطالعه بیانگر این است که مقادیر شاخص تلفیقی فقر شهری با الگوی خوشه‌ای در شهر نورآباد ممسنی توزیع شده است. بر اساس نتایج روش آماره موران محلی و لکه‌های داغ، خوشه‌های فقر در قسمت‌های شمالی شهر نورآباد و خوشه‌های مرفه در قسمت‌های جنوبی شهر نورآباد متمرکز شده‌اند. همچنین بر اساس پهنه‌بندی شاخص تلفیقی فقر شهری، ۵۱ درصد جمعیت شهر نورآباد فقیر و خیلی فقیر هستند. بر اساس ترسیم نیمرخ شاخص تلفیقی فقر شهری، سمت غرب و جنوب شهر را منطقه مرفه نشین و سمت شرق و شمال شهر را منطقه فقیرنشین در برمی‌گیرد.

گازوانی و گواید^۱ (۲۰۰۱) در مقاله‌ی تعیین‌کننده‌های فقر شهری و روستایی در تونس وضعیت فقر ۷۷۳۴ خانوار در سال ۱۹۹۰ را مورد بررسی قرار دادند. نگارندگان با استفاده از مدل‌های لاجیت و پروبیت به بررسی عوامل مؤثر بر فقر در مناطق شهری و روستایی پرداختند. نتایج نشان داد که در هر دو منطقه شهری و روستایی عوامل اصلی اثرگذار بر فقر شامل آموزش، نسبت وابستگی فرزند، نسبت شاغلین زن و مرد در خانواده، می‌باشد. آموزش بیشتر توسط افراد و نسبت بزرگ‌تر شاغلین مرد و زن در خانواده، احتمال قرارگیری در دایره فقر را کاهش می‌دهد.

فرهادی خواه و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی در شهر مشهد در ایران به‌منظور بررسی فقر شهری از نظر سه حوزه اجتماعی، ابعاد اقتصادی و فیزیکی با استفاده از مدل **AHP** و **ArcGIS** پرداخته که نتایج آن نشان داد که فقر در شهر حالت خوشه‌ای دارد در حومه شهر متمرکز شده است.

1. Ghazouani, S and M. Goaid

مالی سول سیلوا و همکاران^۱ (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای به بررسی فقر شهری و آموزش، مروری بر ادبیات سیستماتیک پرداختند که یافته‌ها به بررسی مجدد بحث پیرامون چالش آموزش در تسهیل تحرک اجتماعی اشاره دارند، شکستن چرخه بین فقر شهری و آموزش مستلزم سیاست‌های عمومی چندبخشی با دیدگاه عدالت و مشارکت هماهنگ بازیگران مختلف اجتماعی می‌باشد.

زندگی و همکاران (۲۰۱۹) در تحقیقی به پهنه‌بندی و تحلیل فضایی فقر در مناطق شهری (مطالعه موردی: شهر سبزوار- ایران) پرداختند. این پژوهش که توصیفی-تحلیلی با استفاده از روش تحقیق پیمایشی، روش اسنادی و طرح پژوهشی کاربردی- توسعه‌ای پهنه‌بندی محله‌های ۱۸ گانه شهر سبزوار از نظر شاخص‌های فقر شهری انجام شده است. طبق اصول تجزیه و تحلیل رابطه خاکستری (GRA)، محله‌های ۱ و ۲ که شامل خیابان کاشفی جنوبی، اسرار شمالی و بلوار امام خمینی (ره) محسوب می‌شود. در سطح بالاتری نسبت به سایر مناطق از نظر فقر شهری ضعیف می‌باشد. نتایج آمار مکانی آزمون‌ها (آزمون خودهمبستگی فضایی و آزمون G) نشان‌دهنده همبستگی و خوشه‌بندی داده‌ها، مدل یا شاخص‌های فقر شهری منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

میشل پوکو و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به جغرافیای فقر شهری در کوماسی، غنا پرداختند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که پیشرفت تحصیلی و وضعیت اجتماعی-اقتصادی، عوامل حیاتی مؤثر بر توزیع فقر بودند. این امر مستلزم مداخلات حامی فقرا از سوی مقامات شهری است؛ نه تنها برای رسیدگی به مسائل مربوط به مسکن، زیرساخت‌های اجتماعی-اقتصادی و فرصت‌های شغلی، بلکه همچنین برای نظارت بر تغییرات فضایی در توزیع و تمرکز فضایی فقر در مناظر شهری جداشده از نظر اجتماعی را محدود کند.

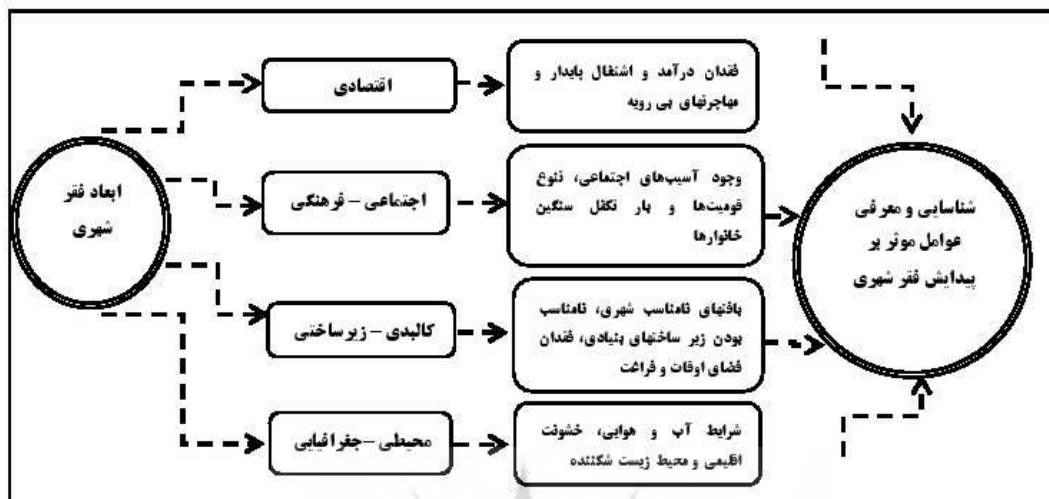
داده‌ها و روش‌شناسی

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی - نظری و به لحاظ ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی است. جمع‌آوری داده‌های ضروری پژوهش نیز به صورت اسنادی و پیمایشی انجام شده است. در بخش اسنادی با مطالعه پیشینه پژوهش، شاخص‌های مربوط استخراج شد و در بخش پیمایشی نیز شاخص‌های استخراج شده در بخش اسنادی بررسی شد. جامعه آماری در این تحقیق را شهروندان شهر اهواز که بالغ بر ۱۲۷۴۷۳۴ هزار نفر می‌باشد و از فرمول کوکران نیز برای استخراج حجم نمونه آماری ($n=384$) با درصد خطا ۰/۰۵ درصد استفاده شده است. در این تحقیق از شیوه نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است؛ لذا پس از محاسبه حجم نمونه، از بین کل مناطق شهر اهواز به عنوان نمونه‌ی تحقیق انتخاب شد و پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی در بین آن‌ها توزیع و جمع‌آوری گردید. در این تحقیق با توجه به حجم جامعه و واریانس محاسبه شده برخی از متغیرهای مهم تحقیقی در مرحله پیش‌آزمون، از فرمول کوکران برای برآورد حجم نمونه انتخاب شد؛ و به منظور پاسخگویی به سؤالات پژوهش، یک پرسشنامه متشکل از ۳۶ سؤال در ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، عوامل محیطی-جغرافیایی و مدیریتی-نهادی، کالبدی-زیرساختی، محیطی-جغرافیایی پیامدهای ناشی از این عوامل بر فقر شهری در قالب طیف لیکرت تنظیم شد. روایی متغیرهای پژوهش، توسط متخصصان و پژوهشگران حوزه مطالعاتی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری - جامعه‌شناسی بررسی و تأیید شد و پایایی پرسشنامه نیز با روش آلفای کرون باخ محاسبه شده است. برای سنجش، تحلیل و ارزیابی عوامل مؤثر بر پدیده فقر شهری در منطقه مورد بررسی، از

1. Marisol Silva-Layaa

2. Michael Poku-Boansi

آزمون فریدمن و آزمون‌های آماری T مستقل استفاده شده است. شکل شماره (۱) در زیر مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

مأخذ: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۱).

جدول ۱- میزان آلفای محاسبه شده برای شاخص‌ها

مقدار آلفا	ابعاد
۰/۶۸۰	اقتصادی
۰/۸۷۸	اجتماعی- فرهنگی
۰/۹۹۱	مدیریتی- نهادی
۰/۹۸۰	کالبدی- زیرساختی
۰/۹۹۸	محیطی- جغرافیایی
۰/۹۰۵	میانگین کل

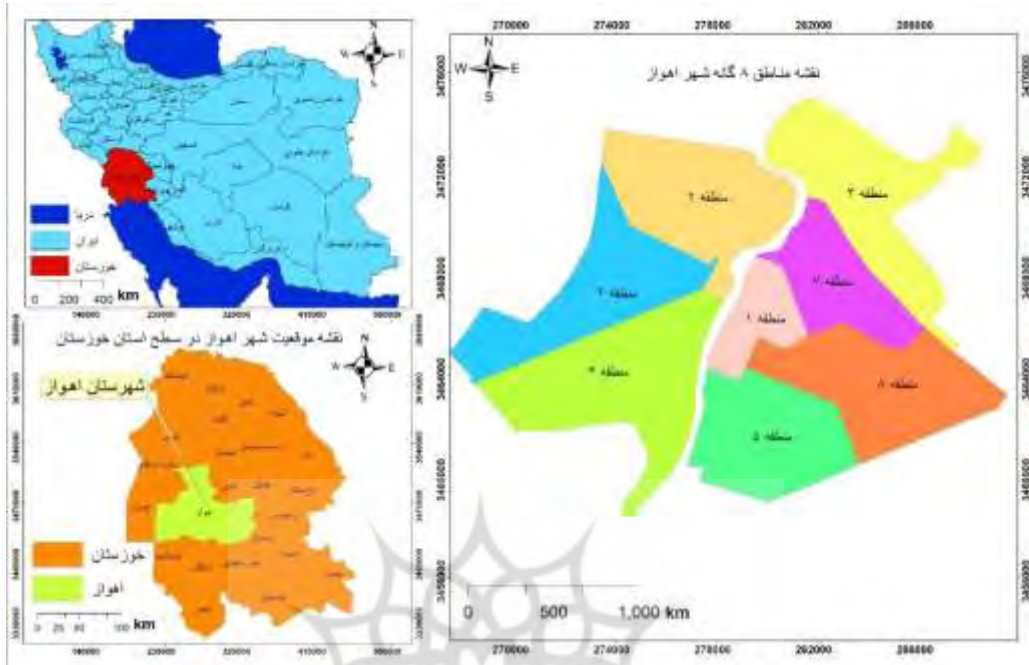
مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱).

قلمرو پژوهش

استان خوزستان در جنوب غربی ایران و در جایگاهی استراتژیک واقع شده است. شهرستان اهواز مرکز استان خوزستان و بزرگ‌ترین شهرستان استان خوزستان است که در موقعیت جغرافیایی ۳۰ درجه و ۵۴ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۲ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۴۱ دقیقه طول شرقی قرار دارد. شهرستان اهواز با وسعت ۸۱۳۵/۹ کیلومترمربع بزرگ‌ترین شهرستان استان (معادل ۱۲/۷۸ درصد) از مساحت استان با جمعیت ۱۲۷۴۷۳۴ نفر در مرکز استان قرار دارد (سالنامه آماری شهرداری اهواز، ۱۳۹۸).

شهر اهواز مرکز استان خوزستان می‌باشد که ارتفاع آن از سطح دریا ۱۸ متر است (معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهرداری اهواز، ۱۳۹۵). جمعیت کلان‌شهر اهواز در اولین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۳۵) برابر ۱۲۰۰۹۸ نفر و در آخرین سرشماری یعنی (۱۳۹۵) برابر با یک میلیون و سیصد دو هزار نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵) که با این جمعیت در جایگاه هفتمین کلان‌شهر پرجمعیت ایران قرار گرفت. بر پایه تازه‌ترین آمار رسمی، ۳۲

درصد مردم استان خوزستان در کلان‌شهر اهواز زندگی می‌کنند (معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهرداری اهواز، ۱۳۹۵). شکل (۲) موقعیت جغرافیایی شهرستان اهواز در استان خوزستان و کشور را نشان می‌دهد.

شکل ۲- موقعیت جغرافیایی شهر اهواز
 مأخذ: (استانداری خوزستان، ۱۴۰۱؛ ترسیم: نگارندگان).

یافته‌ها

ویژگی‌های پاسخگویان: یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای جمعیت شناختی پژوهش نشان داده است که ۶۴/۰۳ درصد پرسش‌شوندگان را مرد و ۳۵/۰۶ درصد آن‌ها را زنان تشکیل داده‌اند (جدول ۲).

جدول ۲- یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای جمعیت شناختی پژوهش

متغیرهای توصیفی	نوع	تعداد	درصد
جنس	مرد	۲۴۷	۶۴/۰۳
	زن	۱۲۹	۳۵/۰۶
تحصیلات	دیپلم به بالا	۱۸۶	۴۹/۴
	لیسانس	۱۳۲	۳۵/۲
	فوق لیسانس	۳۶	۹/۵
	بالتر	۲۰	۵/۷
شغل	کارگر	۱۲۴	۳۳/۱
	کارمند	۵۷	۱۵/۱
	آزاد	۱۵۶	۴۱/۴
	سایر	۳۷	۱۰/۱۵

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱).

در میان گروه‌های سنی، بالای ۵۵ سال با ۷ درصد و بین ۲۱ تا ۴۰ سال ۵۶/۵ درصد به ترتیب کم‌ترین و بیش‌ترین حجم نمونه‌ی آماری را در برمی‌گیرند. در میان پاسخ‌دهندگان ۴۹/۴ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۳۵/۲ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۹/۵ درصد دارای مدارک کارشناسی ارشد و مابقی دارای تحصیلات بالاتری بوده‌اند که بیانگر اطمینان بسیار بالا از میزان درک پاسخگویان نسبت به موضوع پژوهش است. هم‌چنین ۳۵/۴ درصد پاسخگویان مجرد و ۶۴/۶

درصد آن‌ها متأهل بوده‌اند. شاخص‌ها و ابعاد موضوع مورد مطالعه در جدول زیر آورده شده است. جدول (۳) مؤلفه‌های مربوط به فقر شهری را نشان می‌دهد.

جدول ۳- شاخص‌ها و مؤلفه‌های مربوط به پژوهش

عامل	مؤلفه‌ها	عامل	مؤلفه‌ها
اقتصادی	✓ فقدان تخصص و مهارت در بین شهروندان	مدیریتی - نهادی	✓ تحریم‌ها و انزوای سیاسی
	✓ بی‌ثباتی در اقتصاد و تورم لجام‌گسیخته		✓ فقدان سیاست‌های راهبردی جهت توانمندسازی
	✓ مهاجرت‌های بی‌رویه		✓ عدم نظارت نهادهای متولی در برنامه‌های رفاهی شهروندان
	✓ عدم سرمایه‌گذاری مالی خانوارها		✓ مشکلات قانون و قانون‌گذاری
	✓ نداشتن شغل و درآمد پایدار		✓ باندهایی، تبعیض و بی‌عدالتی در بین حاکمان شهری
	✓ ناامیدی و ترس از آینده		✓ تعدد نهادهای تصمیم‌گیرنده
	✓ ناتوانی در تأمین مسکن		✓ عدم احساس مسئولیت همگانی
	فرهنگی - اجتماعی		✓ وجود آسیب‌های اجتماعی (نامنی، سرقت، سایر ناهنجاری‌ها)
✓ عدم دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی		✓ حاشیه‌نشینی	
✓ عدم دسترسی به فرصت‌های آموزشی برابر		✓ مبلمان نامناسب شهری	
✓ فقدان فرهنگ شهرنشینی		✓ عدم وجود زیرساخت جهت فعالیت‌های فرهنگی	
✓ تنوع قومیت و وجود خرده‌فرهنگ‌ها		✓ فقدان فضاهای اوقات و فراغت شهروندان	
✓ ضعف مشارکت محلی		✓ سکونتگاه‌های نامناسب و کیفیت پایین خدمات	
✓ عدم مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌ها		محیطی - جغرافیایی	✓ نامناسب بودن زیرساخت‌های بنیادی، ارتباطی و شبکه
✓ بار تکفل سنگین خانوارها			✓ محیط‌زیست شکننده
✓ جنسیت سرپرستان خانوارها			✓ شرایط آب و هوایی نامناسب (خشونت اقلیمی)
✓ عدم وجود مؤسسات و نهادهای حمایت‌کننده از اقشار کم‌درآمد			✓ موقعیت خاص جغرافیایی
			✓ خشک‌سالی‌ها (نابودی منابع آبی)
			✓ موقعیت جنگ تحمیلی

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۱)

برای بررسی و سنجش نقش عوامل تأثیرگذار بر پدیده فقر شهری در کلان‌شهر اهواز از پنج شاخص اجتماعی - فرهنگی، محیطی - جغرافیایی، اقتصادی، کالبدی - زیرساختی و مدیریتی - نهادی استفاده شد. بر این اساس، سوالات پرسشنامه در قالب پنج شاخص فوق و گوی‌های مربوط به هر شاخص پی‌ریزی شدند.

در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p -value به دست آمده از آزمون تی تک نمونه‌ای در سطح معناداری ۰/۰۵، یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که از دیدگاه پاسخگویان، در بُعد اقتصادی بیش‌ترین تأثیر بر الگوی فقر شهری کلان‌شهر اهواز نداشتن شغل و درآمد پایدار با میانگین ۴/۰۹، فقدان تخصص و مهارت در بین شهروندان با میانگین ۳/۰۲، بوده است و کم‌ترین تأثیر را ناامیدی و ترس از آینده با میانگین ۲، عدم سرمایه‌گذاری مالی خانوارها با میانگین ۲ داشته است. در این رابطه، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی بر فقر شهری کلان‌شهر اهواز معنادار است، به طوری که هم میانگین مشاهده شده بالاتر از حد متوسط بوده و سطح معناداری نیز کمتر از ۰/۰۰۱ است (جدول ۴).

جدول ۴- یافته‌های توصیفی شاخص‌های اقتصادی مؤثر بر پدیده فقر شهری در کلان‌شهر اهواز

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
فقدان تخصص و مهارت در بین شهروندان	۳/۰۲	۱/۰۹	۰/۳۶
بی‌ثباتی در اقتصاد و تورم لحام‌گسیخته	۳	۰/۹۹۹	۰/۳۳
مهاجرت‌های بی‌رویه	۳	۱/۰۴	۰/۳۴
عدم سرمایه‌گذاری مالی خانوارها	۲	۱/۰۷	۰/۵۳
نداشتن شغل و درآمد پایدار	۴/۰۹	۰/۹۹۹	۰/۳۴
نامیدی و ترس از آینده	۲	۱/۰۹	۰/۵۴
ناتوانی در تأمین مسکن	۳	۱/۰۱	۰/۳۶
میانگین	۲/۸۷	۱/۰۴	۰/۳۸
آماره T	۶۱/۴		
حد متوسط	۱۷/۲۴		
سطح معناداری	۰/۰۰۱		

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

یکی دیگر از ابعاد توسعه‌ی پایدار شهری، بعد اجتماعی- فرهنگی آن است. در این پژوهش با انتخاب ۱۰ نماگر، عوامل مؤثر بر فقر شهری کلان‌شهر اهواز از دیدگاه اجتماعی- فرهنگی ناحیه‌ای سنجش و تبیین شده است. مطابق نتایج، این عوامل بیش‌ترین تأثیر را بر روی عدم مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌ها، عدم دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی به ترتیب با میانگین‌های ۳/۰۸، ۳/۰۵ داشته است و کمترین تأثیر را بر جنسیت سرپرستان خانوارها با میانگین ۲ داشته است. در این رابطه، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که عوامل اجتماعی- فرهنگی بر فقر شهری با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ معنادار است؛ به‌طوری‌که میانگین مشاهده‌شده بالاتر از حد متوسط بوده است (جدول ۵).

جدول ۵- یافته‌های توصیفی شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر فقر شهری در کلان‌شهر اهواز

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
وجود آسیب‌های اجتماعی (نامنی، سرقت، سایر ناهنجاری‌ها)	۳	۱/۰۷	۰/۳۵
عدم دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی	۳/۰۵	۱/۰۵	۰/۳۴
عدم دسترسی به فرصت‌های آموزشی برابر	۳	۰/۹۹۹	۰/۳۳
فقدان فرهنگ شهرنشینی	۳	۱/۰۲	۰/۳۴
تنوع قومیت و وجود خرده‌فرهنگ‌ها	۳	۱	۰/۳۳
ضعف مشارکت محلی	۳	۰/۹۹۸	۰/۳۳
عدم مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌ها	۳/۰۸	۱/۰۴	۰/۳۳
بار تکفل سنگین خانوارها	۳	۱/۰۵	۰/۳۵
جنسیت سرپرستان خانوارها	۲	۱	۰/۵
عدم وجود مؤسسات و نهادهای حمایت‌کننده از اقشار کم‌درآمد	۳/۰۳	۱/۰۲	۰/۳۳
میانگین	۲/۹۱	۱/۰۲	۰/۳۲
آماره T	۶۱/۰۱		
حد متوسط	۲۶/۲۵		
سطح معناداری	۰/۰۰۱		

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

یکی دیگر از ابعاد مهم تأثیرگذار بر فقر شهری، بُعد مدیریتی - نهادی آن است. برای سنجش و ارزیابی مؤلفه‌های مهم در به وجود آمدن فقر شهری در کلان‌شهر اهواز از نظر مدیریتی از ۷ گویه استفاده شد. در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p -value به دست آمده از آزمون T در سطح معناداری ۰/۰۰۱، یافته‌های توصیفی پژوهش تأثیر مثبت و معنی‌دار این ابعاد در ایجاد فقر شهری را اثبات می‌کند. به طوری که در تمامی ابعاد مورد بررسی از دیدگاه شاخص مطرح شده تأثیر مثبت و همسان و معناداری داشته است. در مجموع، بر اساس نتایج آزمون T و با توجه به مشاهده میانگین ۲۱ از حد متوسط ۱۸ و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱، مشخص شد که شاخص‌های مدیریتی - نهادی در فقر شهری شهروندان شهر اهواز تأثیرات مثبت داشته و رابطه آن معنادار است (جدول ۶).

جدول ۶- یافته‌های توصیفی نقش مؤلفه‌های پایداری مدیریتی - نهادی در فقر شهری در شهر اهواز

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
تحریم‌ها و انزوای سیاسی	۳	۰/۹۹۹	۰/۳۳
فقدان سیاست‌های راهبردی جهت توانمندسازی	۳	۱/۰۴	۰/۳۴
عدم نظارت نهادهای متولی در برنامه‌های رفاهی شهروندان	۳	۱/۰۲	۰/۳۴
مشکلات قانون و قانون‌گذاری	۳	۰/۹۹۹	۰/۳۳
باندبازی، تبعیض و بی‌عدالتی در بین حاکمان شهری	۳	۱/۰۱	۰/۳۳
تعدد نهادهای تصمیم‌گیرنده	۳	۱/۰۲	۰/۳۴
عدم احساس مسئولیت همگانی	۳	۰/۹۹۸	۰/۳۲
میانگین	۳	۱/۰۹	۰/۳۳
آماره T	۷۱/۸۷		
حد متوسط	۱۸		
سطح معناداری	۰/۰۰۱		

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

یکی دیگر از ابعاد مؤثر بر به وجود آمدن فقر شهری، بُعد کالبدی - زیرساختی آن است. در این پژوهش با انتخاب ۷ نماگر، نقش ابعاد کالبدی - زیرساختی سنجش و تبیین شده است. مطابق نتایج، پدیده فقر شهری بیش‌ترین تأثیرپذیری را از عدم وجود زیرساخت جهت فعالیت‌های فرهنگی با میانگین ۳/۰۷، داشته است و دیگر مؤلفه‌ها، تأثیر همسان و در عین حال مثبت و معناداری در فقر شهری داشته است. در این رابطه، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که تأثیر و نقش (کالبدی - زیرساختی) در شهر اهواز با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ معنادار است؛ به طوری که میانگین مشاهده شده بالاتر از حد متوسط بوده است (جدول ۷).

جدول ۷- یافته‌های توصیفی نقش کالبدی - زیرساختی فقر شهری در شهر اهواز

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
بافت‌های نامناسب شهری	۳	۱/۰۳	۰/۳۴
حاشیه‌نشینی	۳	۰/۹۹۸	۰/۳۳
مبلمان نامناسب شهری	۳	۱/۰۲	۰/۳۴
عدم وجود زیرساخت جهت فعالیت‌های فرهنگی	۳/۰۷	۱/۰۵	۰/۳۴
فقدان فضاهای اوقات و فراغت شهروندان	۳	۰/۹۹۹	۰/۳۳
سکونتگاه‌های نامناسب و کیفیت پایین خدمات	۳	۰/۹۹۷	۰/۳۲
نامناسب بودن زیرساخت‌های بنیادی، ارتباطی و شبکه	۳	۰/۹۹۷	۰/۳۳
میانگین	۳/۰۱	۱/۰۵	۰/۳۳
آماره T	۶۶/۶		

حد متوسط	۱۸/۰۶
سطح معناداری	۰/۰۰۰

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

آخرین مؤلفه از ابعاد توسعه‌ی پایدار شهری، بُعد محیط جغرافیایی آن است. در این پژوهش با انتخاب ۵ نماگر، نقش عوامل جغرافیایی و محیطی در فقر شهری سنجش و تبیین شده است. مطابق نتایج، فقر شهری در کلان‌شهر اهواز از نظر ابعاد (محیطی - جغرافیایی) بیش‌ترین تأثیر را بر روی مؤلفه موقعیت جنگ تحمیلی (منطقه) با میانگین ۴/۰۵ داشته است و دیگر نماگرها هم تأثیر مثبت و همسانی داشته است. در این رابطه، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که تأثیر و نقش عوامل محیطی و جغرافیایی در استمرار الگوی ناهنجار فقر شهری با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۱ معنادار است؛ به طوری که میانگین مشاهده‌شده بالاتر از حد متوسط بوده است (جدول ۸).

جدول ۸- یافته‌های توصیفی نقش عوامل جغرافیایی در فقر شهری اهواز

شاخص	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
محیط زیست شکننده	۳	۱	۰/۳۳
شرایط آب و هوایی نامناسب (خشونت اقلیمی)	۳	۱/۰۴	۰/۳۴
موقعیت خاص جغرافیایی	۳	۱	۰/۳۳
خشک‌سالی‌ها (نابودی منابع آبی)	۳	۰/۹۹۹	۰/۳۲
موقعیت جنگ تحمیلی	۴/۰۵	۱	۰/۲۴
میانگین	۳/۲۱	۰/۲۰	۰/۰۶
آماره T	۷۷/۶		
حد متوسط	۱۲/۸۴		
سطح معناداری	۰/۰۰۰		

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

در نهایت، برای مقایسه‌ی حوزه‌ها و ابعاد بررسی‌شده با همدیگر از آزمون تی استیودنت استفاده شد. بر اساس نتایج پژوهش، فقر شهری در شهر اهواز به ترتیب متأثر از ابعاد محیطی - جغرافیایی، کالبدی - زیرساختی، مدیریتی - نهادی و در نهایت شاخص اجتماعی - فرهنگی - اقتصادی تأثیر مثبت داشته است. به طوری که با احتساب دامنه‌ی طیفی که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای تمامی گویه‌ها بیش‌تر از عدد ۲ ارزیابی شده است و این تفاوت در سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار است (جدول ۹).

جدول ۹- سنجش شاخص‌های تأثیرگذار بر الگوی فقر شهری در کلان‌شهر اهواز با استفاده از آماره T

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
مؤلفه‌ها	میانگین	آماره T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
						حد پایین	حد بالا
اقتصادی	۲/۸۷	۶۱/۴	۳۸۳	۰/۰۰۱	۲/۹	۲/۵	۲/۸
اجتماعی - فرهنگی	۲/۹۸	۶۱/۰۱	۳۸۳	۰/۰۰۱	۲/۹	۲/۳	۲/۹
مدیریتی - نهادی	۳	۷۱/۸۷	۳۸۳	۰/۰۰۱	۳	۳	۳
کالبدی - زیرساختی	۳/۰۱	۶۶/۶	۳۸۳	۰/۰۰۱	۳/۱	۳/۱	۳/۳
محیط - جغرافیایی	۳/۲۱	۷۷/۶	۳۸۳	۰/۰۰۱	۳/۲	۳	۳/۴
میانگین کل	۳/۰۱۴	۶۷/۶	۳۸۳	۰/۰۰۱	۳/۰۲	۲/۷۸	۳/۰۸

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

در ادامه‌ی پژوهش، با استفاده از آزمون فریدمن به بررسی رابطه‌ی بین شاخص‌های تأثیرگذار بر فقر شهری پرداخته شده است. آزمون فریدمن نیز با توجه به سطح آلفای ۰/۰۰۱، تفاوت معناداری را در میانگین رتبه‌ی هر یک از ابعاد و شاخص‌های مطرح شده از نظر پاسخگویان نشان می‌دهد. در این بین بیشترین تا کمترین میانگین رتبه‌ای به ترتیب مربوط به بُعد محیطی - جغرافیایی، کالبدی - زیرساختی، مدیریتی - نهادی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی می‌باشد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- تفاوت میانگین رتبه‌ای شاخص‌های مؤثر بر فقر شهری در کلان‌شهر اهواز بر اساس آزمون فریدمن

مؤلفه	تعداد	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای
اقتصادی	۳۶	۲/۸	۲۴/۹
اجتماعی - فرهنگی	۳۶	۲/۹	۵۰/۰۷
مدیریتی - نهادی	۳۶	۳	۲۶/۸۶
کالبدی - زیرساختی	۳۶	۳/۱	۲۵/۰۶
محیطی - جغرافیایی	۳۶	۳/۲	۱۲
کل	۳۶	۳	۲۷/۷
کای دو		۱۱۴۰۰۰	
درجه آزادی		۳۱	
سطح معناداری		۰/۰۰۱	

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

نتیجه‌گیری

مسئله فقر، نه تنها یکی از مهم‌ترین مسائل جهان، بلکه یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات داخلی کلیه جوامع، چه ثروتمند و چه فقیر می‌باشد. فقر شهری پدیده چندبُعدی است و شهرنشینان به علت بسیاری از محرومیت‌ها، از جمله دسترسی نداشتن به فرصت‌های اشتغال، نداشتن مسکن و زیرساخت‌های مناسب، نبود تأمین اجتماعی و در دسترس نبودن بهداشت و آموزش و امنیت فردی در رنج و مضیقه‌اند.

یکی از مشکلات کنونی شهرهای جهان، به ویژه در کشورهای جهان سوم، بحث فقر شهری است. این مهم در کشور ما نیز، مانند دیگر کشورهای در حال توسعه، با سرعت و حجم چشمگیری در حال افزایش است که باید گفت یکی از چالش‌های مهم مدیریت شهری کشور است. فقر از جمله مسائلی است که جوامع را در رسیدن به توسعه‌ی مطلوب ناکام می‌گذارد. مسائل و مشکلات متعددی که در پی محرومیت و فقر پدید می‌آید، مبارزه با آن را ضروری می‌نماید. از این رو معرفی و شناسایی عوامل تأثیرگذار بر پیدایش این پدیده و نیز جلوگیری از گسترش و امحای آن در سال‌های اخیر جایگاه ویژه‌ای در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان در همه کشورها بالأخص کشورهای در حال توسعه پیدا کرده است. برنامه‌ریزی برای رفع فقر شهری با هر دیدگاه و روشی که صورت پذیرد همواره درگیر تصمیم‌گیری میان اهداف و منافع مختلف و گاه متضاد است که درک اهمیت آن‌ها و یافتن راهی برای هماهنگی میان آن‌ها در یک برنامه‌ریزی منسجم ضروری است. این اهمیت از آنجا ناشی می‌شود که نیازمند شناختی دقیق از محدوده مطالعاتی و ارزیابی دقیق از اجرای برنامه‌ریزی‌های شهری هستیم و این ارزیابی در صورتی امکان‌پذیر است که تدوین اهداف و راهبردها از نظام سلسله‌مراتب صحیحی پیروی کند.

ضرورت مطالعه و تحقیق در خصوص مسئله مطرح شده نیز از آنجا ناشی می‌شود که فقر، یک نقطه ضعف چالش‌برانگیز و مشکل‌آفرین در امنیت جانی، مالی، محیط‌زیستی، اجتماعی و ملی به شمار می‌آید. بر همین اساس آنچه مسلم است این است که شناخت و ارزیابی فقر، علل و پیامدهای آن در سکونتگاه‌های شهری، شهر اهواز در ابعاد مختلف

فضایی، از پیش شرط‌های اساسی برای برنامه‌ریزی به‌منظور ارتقای سطح کیفیت زیست و رفاه عمومی به‌منظور کاهش فقر و جلوگیری از مهاجرت آنان و ایجاد امنیت به‌واسطه وجود جمعیت غالب و رونق اقتصادی به شمار می‌رود و گامی است در جهت برنامه‌ریزی و انتظام فضایی نواحی که برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای در آنجا استقرار یافته‌اند و یا به‌نوعی از آن بهره‌مند می‌شوند. کاهش فقر اقتصادی، پدیده‌ای است که سهم بسزایی در کیفیت زندگی اجتماعی دارد. همچنین توان و استعداد‌های زیست‌محیطی و انسانی را دوباره زنده و شکوفا می‌کند و پویایی و توسعه پایدار را به زندگی می‌بخشد.

اگرچه نتایج این پژوهش به‌طور خاص در ابعاد اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی، کالبدی و ... با نتایجی که عزیزی و همکاران (۱۳۹۵)، نورمحمدی و حاضری (۱۳۹۰)، موحد و همکاران (۱۳۹۵) و ... در زمان‌های متفاوت به بررسی عوامل مؤثر بر پدیده فقر شهری پرداخته‌اند ممکن است در بعضی موارد و در کلیت آن هم‌راستا و متناسب باشد، درحالی‌که برخلاف دیگر مطالعات که تنها به تحلیل فضایی، پراکنش و تحلیلی صرف به این پدیده پرداخته‌اند، در این پژوهش سعی بر این بود که به‌طور همه‌جانبه از تمامی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی و زیست‌محیطی به مسئله فقر پرداخته شود زیرا که برای رفع فقر لازم است که تمامی عوامل ایجادکننده فقر، در نظر گرفته شوند و با اجرای سیاست‌های متناسب از بروز این پدیده جلوگیری شود به‌طور کلی توصیه می‌شود که سیاست‌های دولت همه‌جانبه باشد و مجموعه‌ای از سیاست‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت را برای جلوگیری از بروز فقر اتخاذ نماید. در این مطالعه هدف استفاده از روشی مدون و علمی به‌منظور یافتن مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر پیدایش فقر شهری در کلان‌شهر اهواز می‌باشد، لذا به‌مرور تجربیات و پژوهش‌های مختلف در این عرصه اقدام شد و شاخص‌هایی در قالب مؤلفه‌های کالبدی - زیرساختی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، مدیریتی - نهادی، محیط‌زیستی استخراج شد و درنهایت با استفاده از ۳۶ شاخص قابل دسترس نسبت به بررسی عوامل مؤثر بر پیدایش پدیده فقر شهری در شهر اهواز اقدام شد؛ در این فرآیند ابتدا متغیرهای پژوهش با مقیاس‌های مرتبط با هر متغیر تبدیل و سپس با استفاده از نرم‌افزار SPSS و تحلیل‌های آماری انجام شده است.

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پرسشنامه نشان می‌دهد، بخش عمده‌ای از ساکنین شهر اهواز را اقشاری با وضعیت نامناسب اقتصادی تشکیل می‌دهند. همچنین معضل بیکاری و حاشیه‌نشینی در این شهر به‌عنوان یکی از عوامل اصلی ایجاد و گسترش فقر بشمار می‌آید. نتایج این پژوهش بیانگر این بوده است، در بُعد اقتصادی بیش‌ترین تأثیر را نداشتن شغل و درآمد پایدار با میانگین ۴/۰۹، بوده است و در بُعد اجتماعی - فرهنگی بیش‌ترین تأثیر را عدم مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌ها، وجود آسیب‌های اجتماعی (ناامنی، سرقت) به ترتیب با میانگین‌های ۳/۰۸، ۳/۰۵ داشته است و همچنین در بُعد مدیریتی - نهادی بیش‌ترین تأثیرپذیری فقر شهری در کلان‌شهر اهواز از عامل تحریم‌ها، عدم احساس مسئولیت، عدم نظارت و همچنین مشکلات قانون و قانون‌گذاری همگی به‌طور همسان و درعین‌حال مثبت و معنادار با میانگین ۳، همگی به‌طور همسان و درعین‌حال تأثیر مثبت و معناداری داشته است. الگوی فقر شهری از دیدگاه شاخص‌های کالبدی و زیرساختی بیش‌ترین تأثیرپذیری را از عامل عدم زیرساخت فعالیت‌های فرهنگی، حاشیه‌نشینی به ترتیب با میانگین ۳/۰۷ و ۳ داشته است. آخرین مؤلفه از عوامل تأثیرگذار بر الگوی فقر شهری که در این تحقیق به آن پرداخته شده عامل محیطی - جغرافیایی است که گویه‌های موقعیت جنگ‌تحملی و موقعیت خاص و ژئوپلیتیکی منطقه به ترتیب با میانگین ۴/۰۵ و ۳، بیش‌ترین اثرگذاری را بر وجود پدیده فقر شهری را در کلان‌شهر اهواز داشته است. سرانجام اینکه اکثریت پاسخگویان به‌گونه‌ای ابعاد مختلف فقر شهری را در بین فضای سکونتگاهی شهر اهواز احساس می‌کنند؛ و در مجموع، نتیجه تجزیه و تحلیل پرسشنامه و شرایط موجود در شهر اهواز وجود فقر را در ابعاد مختلف به اثبات می‌رساند که نیازمند همت و برنامه‌ریزی سریع و منطقی مسئولین خرد و کلان‌شهر اهواز است.

بنابراین پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان محلی و استانی نسبت به تخصیص و افزایش اعتبارات عمرانی، خدماتی، سرمایه‌گذاری‌ها در امور پایه‌ای، تولیدی و همچنین افزایش امید به زندگی و کیفیت زیستن را که لازمه آن افزایش

اشتغال، تقویت امور زیربنایی و روبنایی و جلب مشارکت‌های مردمی، پیشگیری از آسیب‌ها، رفع معضل بیکاری و ... می‌باشد را در چارچوب برنامه‌های توسعه‌ای کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت را تقویت و عوامل منفی، مزاحم و آسیب‌زا را که مانع پایداری و باعث پیدایش سکونتگاه‌های فقیرنشین و عدم کیفیت زندگی در فضای مورد مطالعه است شناسایی، تعدیل و یا اصلاح نمایند تا در یک دوره زمانی مناسب سکونتگاه‌های شهری را قابل زیستن نمایند. علاوه بر این پیشنهادها که ذکر شد در زیر راهکارهایی کاربردی نیز ارائه شده است.

پیشنهادها:

- توانمندسازی پهنه‌های شناسایی شده با توجه به علل پیدایش پدیده فقر و ابعاد شناخته شده آن؛
- توزیع عادلانه منابع، تسهیلات و امکانات به مناطق حاشیه‌ای شهر؛
- ارتقاء کیفیت کالبدی محیط در محلات فقیر؛
- اولویت دادن به مسائل اقتصادی در مناطق آسیب‌پذیر؛
- توجه به عدالت فضایی و تمرکززدایی منابع و امکانات از محلات مرکزی شهر؛
- حمایت ویژه و گسترده از محلات با درجه آسیب‌پذیری بالاتر؛
- توانمندسازی و انجام اقدامات و فعالیت‌های که به بهبود و تقویت شهروندان این محلات کمک کند؛
- انجام مطالعات کیفی عمیق در مناطق مختلف و در دوره‌های زمانی متفاوت؛
- تقویت زیرساخت‌ها و منابع فیزیکی و بهبود زیرساخت‌ها و سیستم کارآمد اداری؛
- دسترسی تمامی شهروندان به خدمات اجتماعی و مشارکت در برنامه‌ریزی‌ها؛

منابع

- افروغ، عماد. (۱۳۷۷). **فضا و نابرابری اجتماعی**. ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی و پیامدهای آن، تهران: سمت.
- ارضوم چیل، نسرین. (۱۳۹۴). **ابعاد گوناگون فقر در ایران**. مجموعه پژوهش‌های اقتصادی، بانک، مرکزی جمهوری اسلامی ایران، صص ۹-۹۹.
- بمانیان، محمدرضا؛ رضایی راد، هادی؛ منصور رضایی، مجید. (۱۳۹۰). **ارزیابی خصیصه‌های اقتصادی در شناسایی گستره‌های فقیر شهری با استفاده از تکنیک‌های AHP و Delphi (مطالعه موردی؛ شهر کاشمر)**. فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۹، شماره ویژه، ۱۶۶-۱۵۳.
- پورتر کارونی، محمد؛ شارع پور، محمود. (۱۳۹۹). **فقر شهری در ایران؛ فرا تحلیل و یک مرور نظام‌مند، مطالعات ساختار کارکرد شهری**. ۷(۲۲)، ۶۱-۷۹.
- تقوایی، مسعود؛ قائد رحمتی، صفر (۱۳۸۵). **تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی استان‌های کشور**. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۴(۷)، ۱۱۸-۱۳۲.
- جواهری پور، مهرداد. (۱۳۸۱). **چالش جهانی فقر شهری**. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲(۶)، ۱۴۷-۱۲۷.
- خداداد کاشی، فرهاد؛ باقری، فریده؛ حیدری، خلیل؛ خداداد کاشی، امید. (۱۳۸۱). **اندازه‌گیری شاخص‌های فقر در ایران، کاربرد انواع خط فقر، شکاف فقر، شاخص فقر**. پژوهشکده آمار، گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی.

- رفعیان، مجتبی؛ شاهین راد، مهنوش. (۱۳۸۷). *راهبرد توسعه شهر در جهت تحقق برنامه ریزی توسعه شهری (با تأکید بر برنامه راهبردی شهر کرمان)*. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۶ (۴)، ۲۹-۶.
- رئیس دانا، فریبرز. (۱۳۷۹). *نقد روش در پدیده‌شناسی فقر*. مجموعه مقالات فقر در ایران، تهران، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی.
- رضایی، محمدرضا؛ علییان، مهدی؛ خاوریان، امیررضا. (۱۳۹۳). *شناسایی و ارزیابی گستره‌های فضایی فقر شهری در شهر یزد*. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۶ (۳)، ۶۹۵-۶۷۷.
- زنگانه، احمد؛ تلخابی، حمیدرضا؛ گازرانی، فریدون؛ یوسفی فشکی، محسن. (۱۳۹۴). *گستره‌های فضایی فقر شهری اراک*. نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، ۲ (۱)، ۱۰۷-۹۳.
- سالنامه آماری استانداری خوزستان*. (۱۳۹۸). معاونت برنامه‌بودجه.
- شکویی، حسین. (۱۳۷۳). *دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری*. تهران: سمت.
- شکور، علی؛ نصیری، جعفر. (۱۳۹۷). *بررسی عوامل مؤثر بر فقر شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی شهر مرودشت)*. سومین همایش ملی فرهنگ، گردشگری و هویت شهری.
- عزیزی، منصور؛ موحد، علی؛ ساسان پور، فرزانه؛ کرده، نعمت. (۱۳۹۲). *تحلیلی بر وضعیت فقر شهری (مطالعه موردی: شهر مهاباد)*. مجله سپهر، ۳۳ (۹۰)، ۶۹-۶۰.
- فرهادی خواه، حسین؛ حاتمی نژاد، حسین؛ شاهی، عارف؛ ظفری، مسعود. (۱۳۹۶). *تحلیل فضایی فقر شهری در سطح محله‌ها، نمونه پژوهشی شهر مشهد*. مجله اقتصاد شهری، ۲ (۲)، ۳۶-۱۷.
- کاپلان، دیوید. اچ جیمز، ا. ویلر استیون آر، هالووی. (۱۳۹۱). *جغرافیای شهری*. ترجمه حسین حاتمی نژاد و عبدالمطلب برات نیا، تهران: انتشارات سمت.
- لطفی، صدیقه؛ حسنعلی زاده، میلاد. (۱۳۹۹). *تحلیل فضایی فقر شهری در فضاهای شهری مطالعه موردی: شهر نورآباد*. پژوهش‌های دانش زمین، ۱۱ (۱)، ۱۶۸-۱۵۲.
- مجیدی خامنه، بتول؛ محمدی، علیرضا. (۱۳۸۶). *درآمدی بر شناخت و سنجش فقر شهری*. جغرافیا (نشریه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران)، ۳ (۶)، ۴۲، ۱۳۵-۱۴۵.
- مدنی، سعید (۱۳۷۹). *آسیب‌ها، انحرافات اجتماعی و فقر در ایران*. مجموعه مقالات فقر در ایران، تهران: انتشارات علوم بهزیستی و توان بخشی.
- نیک پور، عامر؛ لطفی، صدیقه؛ حسنعلی زاده، میلاد. (۱۳۹۸). *تحلیل فضایی فقر شهری با روش تحلیل عاملی*. فصلنامه علمی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، سال نهم، ۱۹ (۱)، ۱۲۴-۱۰۳.
- نصراللهی پور افکاری؛ کلاتری، صمد؛ نقدی، اسدالله. (۱۳۸۱). *توسعه شهرنشینی و پیامدهای آن با تکیه بر ایران*. فصلنامه جمعیت، شماره ۳۹ و ۴۰، صص ۳۴-۲.

Baharoglu, D., Kessides, Ch. (2002). *Urban Poverty. A source book for Poverty Reduction Strategies*. Chapter 16.

Boansi, Mp., Amoako, C., Ansah, Jko., Brandful Cobbinah, P. (2020). *The geography of urban poverty in Kumasi, Ghana*. Habitat International 103 (2020) 102220, 1.

- Curley, A. (2005). *Theories of urban poverty and implications for public housing policy*. The Journal of Sociology & Social Welfare The Journ, 14, 92.
- Ghazouani, S., Goaid, M. (2001). *Determinants of Urban and Rural Poverty in Tunisia*. ERF (Economic research Forum), working paper series, No.2001/126.
- Gray, L. C., Moseley, W. G. (2012). *A geographical perspective on poverty– environment interactions*. The Geographical Journal, 020(0), 9-41.
- Marisol S.L. (2018). *Urban poverty and education, A systematic literature review*. Educational Research Review, 1.
- Masika, R. Dehaan A., Baden S. (2001). *Urbanisation and Urban Poverty: A Gender Analysis*. Bridge, 1.
- Rahmanzandi, and Akbari, E. (2019). *Zoning and spatial analysis of poverty in urban areas (Case Study: Sabzevar City-Iran)*. Journal of Urban Management 8 (2019) 342–354.
- Simler, k., Harrower, S., Massigarella, C. (2003). *Estimating Poverty Indices Form Simple Indicators Surveys*. PP: 1.
- Yonzan, N., Lakner, C., Daniel Gerszon Mahler, R., Castaneda, A., Haoyu Wu, A. (2021). *Available data and estimates of the impact of the COVID-19 pandemic on global poverty*. Global Economic Prospects, World Bank, 1-6.

